

Інтерв'ю

ІНТЕРВ'Ю З ОМЕЛЬЧУКОМ СЕРГІЄМ АРКАДІЙОВИЧЕМ,

доктором педагогічних наук, першим проректором
Херсонського державного університету,
професором кафедри слов'янської філології та світової літератури
імені проф. О. Мішукова

Сергію Аркадійовичу, що вплинуло на Ваш вибір професії?

Не можу сказати, що я мріяв бути вчителем. У дев'ятому класі відвідував підготовчі курси медичного коледжу (не так, що хотів стати медиком, скільки із цікавості й «за компанію»). Проте зараз набуті елементарні навички, приміром робити ін'єкції, доволі часто стають у пригоді. Водночас, коли постало питання вибору професії, відразу зупинився на філологічному факультеті. Можливо, тому, що любив читати, мав захоплення колекціонувати художню літературу, особливо світову й українську класику.

Поділіться, будь ласка, найяскравішими спогадами вчителювання.

Учителювати почав ще на третьому курсі філологічного факультету тоді ще Херсонського державного педагогічного інституту (нині — Херсонського державного університету), з яким, до речі, пов'язана моя теперішня професійна кар'єра).

Пригадую свою першу педагогічну практику, що проходив у Херсонській загальноосвітній школі I-III ступенів № 46 на початку 1994 року, під час якої директорка школи Ольга Дмитрієнко запросила мене працювати на тієї ставки. Поголився з двох причин: перша — я мешкав

другій половині дня, що не заважало навчатися в інституті. Рік складної й напруженої роботи вихователем за місцем проживання з учнями, що були на обліку як неблагонадійні або належали до груп ризику, не відштовхнули від учительської кар'єри, не поставили під сумнів мій професійний вибір, навпаки — багато чого навчили, сформували педагогічні вміння.

Потім — робота вчителем-словесником, методистом школи, заступником директора з навчально-виховної роботи. Працювати було цікаво ще й тому, що школа входила до мережі експериментальних закладів освіти України з впровадження модульно-розвивального навчання. Саме цей напрям роботи мені доводилося координувати й утілювати в освітній процес школи. Було чимало відряджень у різні заклади України, чимало знайомств із науковцями, директорами шкіл, учителями. До того ж у 1999 році у збірникові наукових праць «Педагогічні науки» вийшла перша моя наукова розвідка «Досвід впровадження модульно-розвивального навчання в ЗОШ № 46 м. Херсона», яку можна вважати початком власної наукової діяльності. До речі, перші наукові публікації давалися мені надзвичайно складно: не вистачало досвіду такої роботи, бракувало наукового мислення.

За час роботи в школі отримав кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», педагогічне звання «старший учитель», а після того як став переможцем обласного й лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2002» в номінації «Українська мова й література», присвоєно ще й педагогічне звання «вчитель-методист». Проте це вже історія... Історія мого життя, якій я глибоко вдячний. Історія, що вплинула на моє професійне майбутнє.

Окремі незабутні сторінки мого вчителювання становить Херсонська гімназія № 20 імені Б. Лавренюва, де з 2003 по 2007 рік працював директором та учителем української мови й літератури (за сумісництвом). У гімназії намагався реалізувати авторську модель класичного багатопрофільного навчального закладу, був ініціатором творчих зустрічей педагогічного колективу з відомими людьми України, зокрема з автором Букваря й підручників української мови для 1-4 класів Миколою Вашуленком; письменником, виконавчим директором Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика Михайлом Слабошпицьким; представниками української діаспори з Канади — членами Ліги українських меценатів (Торонто) тощо. Пишаюсь і тим, що в 2006 році гімназія стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України» у номінації «Школа педагогічного пошuku».

Ви співавтор чималої кількості підручників української мови. Яким, на Вашу думку, має бути сучасний підручник?

Перший мій досвід написання підручника української мови я отримав завдяки легендарній ученій у царині лінгводидактики Марії Пентилюк, яка запросила мене до складу авторського колективу. Позаду понад 15 років цікавої й надзвичайно складної роботи зі створення сучасного підручника української мови для закладів загальної середньої освіти разом із провідними видавництвами України: спочатку — із державним видавництвом «Освіта», потім — із видавничим домом «Освіта», згодом — із видавництвом «Ранок».

Ми намагалися модернізувати зміст підручників української мови, ураховуючи досягнення сучасної лінгвістики, лінгводидактики і тих інноваційних процесів, що відбуваються в сучасній школі, зокрема в навчанні української мови. Особисто мені як розробникові концепції дослідницького підходу до навчання української мови й авторові типології дослідницьких завдань було цікаво впроваджувати в підручниках елементи дослідницького навчання мови. До речі, зараз не лише в підручниках, але й у інших навчальних виданнях, зокрема посібниках, робочих зошитах, розробках уроків, дослідницькі завдання набувають свого поширення, а вчителі-словесники активно впроваджують в освітній процес елементи дослідницького навчання.

Говорячи про сучасний підручник, наголошу на тому, що він має враховувати особливості розвитку покоління Альфа — «цифрових» дітей, або дітей смартфонів, які, по-перше, уже по-іншому сприймають інформацію, ніж попереднє покоління Z (покоління Альфа сприймають цифрову інформацію на такому самому рівні, як і в реальному житті); у яких, по-друге, по-іншому відбуваються когнітивні процеси; і нарешті яким притаманна нетерплячість — натиснувши кнопку, «цифрові» діти хочуть миттєво отримати відповідь, при цьому не думаючи. Без урахування цих характеристик підручник не зможе стати основним засобом навчання української мови покоління Альфа. А, можливо, це вже й не потрібно, оскільки «цифрові» діти легко орієнтуються в усережжі (швидко знаходять потрібну інформацію за допомогою цифрових сервісів і додатків).

Тож сучасний підручник української мови я б назвав підручником майбутнього, формат якого згодом стане електронним, у міру технологізованим. До того ж маємо не забувати, що будь-яка навчальна книжка повинна вчити мислити, отже, зміст кожного параграфа має передбачати проблемність і спрямування на пошукову мисленнєву активність учнів, інваріантність, проєктування проблемно-діалогічних засобів викладення навчального матеріалу тощо. Тут без дослідницького підходу до навчання мови не обійтися.

Сьогодні Ви працюєте зі студентами — майбутніми вчителями. Чи відрізняються уявлення нинішніх студентів про подальшу професійну діяльність від уявлень тих, кого навчали 5 або 10 років тому?

У Херсонському державному університеті я пройшов шлях від асистента кафедри до першого проректора. Водночас, яку б посаду не обіймав, завжди отримував задоволення від спілкування зі здобувачами вищої освіти — студентами й аспірантами. Нині вже частина моїх студентів є потужними молодими науковцями й учителями-словесниками, з якими доля зводить під час їхнього підвищення кваліфікації.

Змінюється світ, змінюються покоління, звичайно, змінюються й студенти, їхні ціннісні орієнтації, погляди на майбутню професію. З огляду на це й викладач вищої школи має бути готовий до змін, до роботи з новим поколінням студентів Z, які мають вільний доступ до світових інформаційних ресурсів, високий рівень інтернетової активності, швидко адаптуються до сучасних викликів суспільства. Тепер уже можна констатувати, що їхні погляди на життя, ціннісно-мотиваційні потреби формує переважно мережева комунікація й різноманітні медійні ресурси. На жаль, сучасне покоління студентів вирізняється кліповим (фрагментарним, мозаїчним, піксельним, колажним, калейдоскопічним) мисленням, що, на думку більшості вчених, призводить до формування особистості з примітивною свідомістю. Перекоаний, що вплив комп'ютерних технологій у системі освіти на всіх рівнях неминучий, зокрема й із запровадженням змішаного та дистанційного навчання, проте не варто забувати й про те, що жодні технології не замінять живого спілкування викладача й студента.

Сучасні студенти вимагають і від викладача постійно змінюватися. Консервативний викладач стає не цікавим, його не сприймають і не розуміють студенти. Тож сучасний викладач, окрім професійної компетентності у відповідній науковій царині, має володіти й іншими загальними компетентностями, без яких нині неможливе навчання студентів. Зокрема, це медійна й цифрова компетентності, що уможливають встановлювати ефективну комунікацію зі здобувачами освіти в дистанційному чи змішаному форматі навчання.

Яким, на Вашу думку, має бути сучасний учитель української мови й літератури?

Не думаю, що відкрию Америку, створюючи образ сучасного вчителя-словесника. Найголовніше — це творча високоосвічена особистість, що прагне уникнути одноманітності, уміє захоплювати, створювати атмосферу співпраці й повної довіри. Сучасному вчителю-словеснику не достатньо лише володіти фаховими знаннями, знати методіку навчання української мови й літератури, потрібно бути гнучким та адаптивним, володіти міждисциплінарними знаннями, уміти організувати навчання так, щоб воно активізувало розвиток мислення учня, мотивувало до вивчення нового матеріалу. За такого підходу в учня реалізується внутрішня свобода вчитися і виявляється ініціатива.

А ще сучасний учитель української мови й літератури повинен бути яскравою, неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури тощо. Зокрема, у своїй педагогічній діяльності дотримуюся правила відомого філософа А. Дистервега: «Намагайся викликати інтерес до навчання всією своєю особистістю!», і раджу вчителям бути такими.

Професійна доля подарувала мені можливість бути запрошеним лектором в багатьох обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, зокрема Івано-Франківська, Запоріжжя, Кропивницького, Миколаєва, Полтави, Тернополя, Чернігова, Херсона, де з 2003 року маю змогу спілкуватися з учителями-словесниками, брати участь у підвищенні їхньої фахової майстерності, викладаючи авторські спецкурси й проводячи майстер-класи. Тож укотре переконуюсь: сучасний учитель української мови й літератури готовий до змін, це творча особистість, що вміє адаптувати свій стиль навчання до особливостей поведінки нового покоління учнів.

У Вас є персональний сайт, на якому відвідувачі можуть поставити запитання. Про що найчастіше запитують?

Мій персональний сайт

(<http://www.omelchuk.ks.ua/uk/>) дає змогу бути не лише відкритим для вчених, учителів, здобувачів освіти, а й професійно спілкуватися, допомагати розв'язувати питання, що виникають у колег і студентів. Не випадково, рубрика сайту «Запитайте в Сергія Омельчука» є досить популярною, здебільшого з-поміж учителів-словесників. Питання стосуються переважно складних випадків правопису української мови — орфографії й пунктуації, змін в українському правописі та реалізації їх у шкільній мовній освіті. Дехто цікавиться моїми публікаціями. І це приємно, бо розумієш, що мої наукові й методичні розвідки є корисними як для вчених-лінгводидактів, так і для вчителів-словесників. Для цього на персональному сайті намагаюся не лише подавати перелік опублікованих праць у рубриці «Публікації», а й робити покликання на них активними.

Які проблеми лінгводидактики нині в епіцентрі Вашої уваги?

По-перше, після захисту докторської дисертації почав активно досліджувати термінологічну систему сучасної лінгводидактики. Зокрема, особливу увагу присвятив розв'язанню питання відповідності окремих лінгвістичних і лінгводидактичних термінів літературним нормам української мови й кодифікації сучасної термінології (встановлення необхідної внормованої термінології, що відповідає структурі сучасної української літературної мови й нормам чинного правопису), а також виявленню й усуненню вад мовознавчої термінології, зокрема тієї, якою активно послуговуються в царині шкільної і вишівської лінгводидактики.

Результатом моїх майже п'ятирічних наукових пошуків стала опублікована 2019 року у видавничому домі «Києво-Могилянська академія» монографія «Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна

практика фахівців». Ця праця справді є першим комплексним і системним дослідженням у царині впорядкування і стандартизації лінгводидактичної термінології, підґрунтям якої стала наукова розвідка «Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності», опублікована в науково-теоретичному журналі Інституту української мови НАН України «Українська мова» в 2015 р. До того ж гостру актуальність підтверджує обговорення питань розвитку, становлення й унормування сучасної терміносистеми української лінгводидактики на круглих столах, присвячених пам'яті О. Біляєва (2015–2021 рр.), організатором яких є відділ навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

По-друге, активно продовжую працювати над створенням сучасного навчального інструментарію з української мови для вчителів і учнів. Зокрема, останні навчальні посібники «Правописний практикум з української мови: Норми нової редакції «Українського правопису»», «Український правопис — це доступно!», підготовлені у співавторстві з моїми колегами у видавництві «Грамота», містять вправи не лише на розуміння, а й застосування, аналізування, оцінювання і творення, спрямовані на засвоєння сучасних норм правописної системи української мови й розвиток орфографічної грамотності та пунктуаційної вправності учнів, урахуваючи зміни й доповнення відповідно до редакції «Українського правопису» 2019 року.

По-третє, намагаюся не лише здійснювати наукові дослідження в царині української лінгводидактики, а й активно поширювати їх. Зокрема, цього року розробив авторський курс для вчителів-словесників «Професійномовленева іміджологія сучасного вчителя української мови й літератури» і вже мав змогу реалізувати його за програмою підвищення кваліфікації для вчителів Херсона.

Чого побажаєте молодим науковцям?

Не боятися змін, постійно самовдосконалюватися, отримувати задоволення й відчуття комфортності від наукової діяльності.

